

Maurice Dumont
Carolus Borromeus College, Helmond
Fontys Lerarenopleiding Tilburg
Staatsexamens
Contact: m.dumont@tiscali.nl

“Schrijven, denken en lezen gaan hand in hand”. Schrijfvaardigheid oefenen door leeservaringen te verwerken

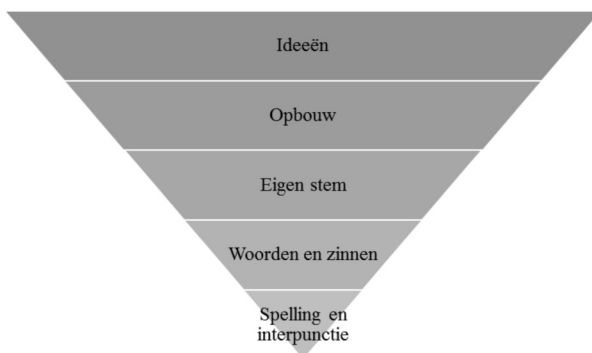
Twee jaar geleden gaf ik op het HSN-congres in Brugge een presentatie over de nieuwe leerlijn literatuur op onze school, het Carolus Borromeus College in Helmond (Nederland). Daarin stonden grote veranderingen en een nieuwe infrastructuur centraal. Dit jaar wil ik inzoomen op het leesdossier. Dat bestaat al lang niet meer uit uittreksels of samenvattingen (die zijn op het internet kant-en-klaar te downloaden), maar uit creatief en cognitief uitdagende verwerkingsopdrachten. In deze bijdrage wil ik vooral de uitgangspunten van deze werkwijze uiteenzetten. In mijn presentatie zal ik, aan de hand van verwerkingsopdrachten op vijf verschillende niveaus (zie: Witte

2008), laten zien hoe we de leerlijn concreet vormgeven. Het doel is om te laten zien hoe deze verwerkingsopdrachten bijdragen aan de schrijfvaardigheid van leerlingen. De kracht hiervan is dat zij spelenderwijs en vanuit hun eigen keuzes, talenten en interesses leren om een dossier te organiseren en een goed opgebouwde en verzorgde tekst te schrijven en zo uiteindelijk via individuele routes bij hetzelfde doel uitkomen.

De uitgangspunten van deze werkwijze zijn:

- Schrijfvaardigheid is belangrijk voor alle vakken en studies. Schrijven is het ordenen van ideeën: wie goed kan schrijven, kan goed ordenen. Denken, lezen en schrijven gaan hand in hand. Denk- en leesprocessen zijn voor de docent moeilijk waarneembaar en dus moeilijk stuurbaar. Het schrijfproces is te beschouwen als een afspiegeling van het denkproces. Bovendien is het tot op zekere hoogte waarneembaar en stuurbaar.
- Het doel van schrijfonderwijs is publieksgericht en doelgericht schrijven. Leerlingen dienen dus uiteindelijk te leren hoe ze rekening houden met de lezer, door bewust te zijn van lees- en schrijfstrategieën en conventies te gebruiken. Zich verplaatsen in de lezer maakt schrijven voor veel leerlingen moeilijk, zeker wanneer deze lezer een abstracte onbekende is. Doel- en publieksgericht schrijven is dus een complexe totaalvaardigheid. Het leerproces dient dan ook stapsgewijs te verlopen en veel schrijven is een 'must'. Leerlingen maken zo'n zes tot tien verwerkingsopdrachten per jaar. Het schooljaar wordt bovendien afgesloten met een balansverslag, waarin leerlingen hun aanpak en vooruitgang evalueren.
- Geïsoleerde deelvaardigheden oefenen kan een remediale functie hebben, maar het lijkt zinvoller om steeds een betekenisvolle context te creëren rondom schrijfopdrachten. Wij doen dat door het schrijven te koppelen aan het lezen van fictie. Schrijven over leeservaringen vergt van leerlingen dat ze iets eigens in hun tekst verwerken; iets wat ze over het algemeen niet uit zichzelf doen, zeker niet wanneer de gevraagde tekstvorm of het opgegeven onderwerp relatief onbekend is. Het is onze ervaring dat leerlingen over het algemeen leesboeken weten te kiezen die niet al te ver van hun beleving liggen. Zo wordt het schrijven een min of meer vanzelfsprekend onderdeel van het leesproces.
- Niet alle werk dat leerlingen produceren, dient gecorrigeerd te worden. Dat zou ook ondoenlijk zijn voor een docent. Verwerkingsopdrachten worden niet becijferd. In de onderbouw krijgen leerlingen aan het eind van het jaar wel een cijfer voor het volledige dossier. In de bovenbouw zijn de verwerkingsopdrachten handlingsdelen, die verbeterd moeten worden tot ze voldoende zijn. Het proces staat dus nadrukkelijk centraal. Daarnaast krijgen leerlingen één of twee keer per jaar een geleide schrijfopdracht, waarvoor wel een cijfer gegeven wordt.

- Feedback op elke opdracht is evenwel zeer wenselijk, al kan deze ook globaal zijn. Het geven van feedback is maatwerk. Nadat je als docent enkele opdrachten van een leerling hebt gezien, kan je zien op welke punten al dan niet vooruitgang wordt boekt. Daar kan je vervolgens je commentaar op afstemmen. De feedbacktrechter van Anneke Smits en Erna van Koeven (zie Figuur 1) kan helpen bij het prioriteren. Ook *peer feedback* (i.e. commentaar door klasgenoten, maar eventueel ook door vrienden of gezinsleden) stimuleren we zeer nadrukkelijk.

Figuur 1 – Feedbacktrechter Smits & Van Koeven.

Het organiseren van een verzorgd, overzichtelijk en lezersvriendelijk dossier is een afspiegeling van het schrijfproces. Ook hierbij hebben leerlingen instructie en feedback nodig. Door bepaalde minimumeisen te stellen aan de verzorging van de opdrachten en door opdrachten die daar niet aan voldoen vervolgens ook te weigeren, kan je jezelf ook een hoop onnodig werk en ergernis besparen (zie Figuur 2).

Instructie leesdossier:

- Gebruik één snelhechter voor het hele jaar. Gebruik tabbladen om de verschillende opdrachten te scheiden.
- Gebruik het door je docent aangereikte voorblad en houd daarop de stand van zaken bij. Vul het voorblad bij voorkeur digitaal in en print het dan uit.
- Stop de bovenste opdracht op je voorblad achter in je snelhechter en werk van achter naar voren toe.
- Zet elke opdracht op een apart blad. Print niet dubbelzijdig.
- Gebruik voor de lopende tekst lettertype Arial of Calibri, lettergrootte 11, regelafstand 1,5. De docent kan dan eenvoudig op- en aanmerkingen bij de tekst plaatsen.
- Schrijf bij elke (vrije) verwerkingsopdracht een inleiding waarin je het niveau en het nummer van de opdracht vermeldt en waarin je omschrijft wat de opdracht inhoudt (dit kan je uiteraard ook kopiëren uit deze stencil). Noteer waarom je deze opdracht hebt gekozen.
- Zorg voor een verzorgde tekst met een verzorgde lay-out en zonder taal- en spelfouten.
- Noteer altijd het aantal woorden onder de opdracht (exclusief citaten!).

- Vraag altijd feedback aan minimaal één klasgenoot *en* eventueel aan een ouder of aan iemand anders uit je omgeving. Noteer onder de opdracht aan wie je feedback hebt gevraagd.
- Als je bronnen gebruikt, doe dat dan correct en integer.
- Korte citaten (minimaal drie regels) zet je tussen aanhalingstekens in de lopende tekst; lange citaten zet je in een aparte alinea met inspring en in lettergrootte 10.
- Bewaar afgekeurde versies en het commentaar dat je hebt gekregen. Bij meerdere versies nummer je deze.

Figuur 2 – Instructie leesdossier.

Een positieve leeshouding is niet vanzelfsprekend; een positieve schrijfhouding evenmin. Een gebrek aan motivatie blijkt meestal al wanneer leerlingen zich niet op de taak oriënteren en daardoor een dossier inleveren dat niet aan de eisen voldoet. Een dergelijke leerling heeft dan eerder feedback op zijn werkhouding dan op zijn schrijfvaardigheid nodig.

Het resultaat van deze aanpak is dat de meeste leerlingen in 6-vwo, voor wat betreft schrijfvaardigheid, het niveau 4F weten te bereiken. De proef op de som nemen we door leerlingen een beschouwing van minimaal tweeduizend woorden te laten schrijven over hun literaire ontwikkeling, aan de hand van vier boeken van hun lijst die deze ontwikkeling markeren (zie ook: Dumont 2016). Eigenlijk is het hun finale balansverslag, waarmee ze zich meteen voorbereiden op het mondelinge examen Literatuur, waarin hun literaire ontwikkeling uiteraard ook centraal staat. Leerlingen dienen zichzelf in het slot van hun beschouwing – net zoals in de balansverslagen – in te schalen op een van de zes niveaus van Theo Witte aan de hand van lezerskenmerken en tekstenkenmerken (zie Figuur 3 – omdat niveau 4 het gewenste eindniveau in 6-vwo is, zijn de kenmerken van dat niveau hier ter illustratie weergegeven), onder verwijzing naar wat zij in de kern van hun beschouwing hebben getoond.

Niveau 4:

- Ik kan samenvattingen en verwerkingsopdrachten van leeftijdsgenoten kritisch beoordelen en eventueel verbeteren. Ik kan de thematiek van een boek bepalen, motieven herkennen en deze met de thematiek verbinden. Ik kan het perspectief beschrijven en de (on)betrouwbaarheid van de verteller evalueren. Ik kan open plekken in het verhaal benoemen en beargumenteerd invullen. Ik kan de stijl van een boek beschrijven (stijlfiguren, metaforen, ironie). Ik kan (abstracte) verhaalmotieven aanwijzen en betekenisvol koppelen aan de thematiek en de titel van het verhaal. Ik kan de betekenislaag van een verhaal beschrijven (interpreteren), net als de psychologische ontwikkeling van de personages.
- Ik kan perspectiefwisselingen, stemmingswisselingen, etc. in een verhaal herkennen en beschrijven en de functie hiervan uitleggen. Ik kan de volgende begrippen correct toepassen: ‘perspectief’, ‘tijd’, ‘personage’, ‘thema’, ‘motief’.
- Ik kan de drijfveren van de meeste personages uitleggen en hun gedrag kritisch beoordelen. Ik kan helder uitleggen hoe ik in hun plaats zou hebben gehandeld. Ik kan met behulp van bronnen (proberen te) verklaren wat de schrijver met het verhaal wilde bereiken.

- Ik kan goed beargumenteerd mijn mening over de opbouw van een literair werk geven. Ik kan aangeven wat me fascineerde in het boek en waarom en hoe het boek mijn horizon verbreed heeft.
- Ik kan aangeven welke plaats het boek heeft (gehad) in mijn literaire ontwikkeling. Ik weet waar ik advies of inspiratie kan krijgen om nieuwe literaire ontdekkingen te doen.
- Ik kan verschillende meningen over een boek dat ik gelezen heb kritisch met elkaar vergelijken; niet alleen meningen van klasgenoten, maar ook uit (professionele) recensies en analyses uit kranten en tijdschriften (evt. literaire blogs). Uit recensies en analyses haal ik nieuwe ideeën over de betekenis van een boek. Ik ben nieuwsgierig naar de schrijver en naar de achtergronden van het boek en zoek bronnen waarin informatie hierover te vinden is.
- Ik ben bereid om me in te spannen voor een uitgebreide verdiepingsopdracht.

Figuur 3 – Lezerskenmerken niveau 4.

Uiteraard verwachten we op dit niveau dat ze alle hulpbronnen inschakelen om een perfect verzorgde tekst te produceren: de spellingscontrole, een stel meelezers, maar ook bijvoorbeeld De Taaladviesdienst van Onze Taal (<https://onzetaal.nl/taaladvies>). Op deze manier slaan we uiteindelijk een vierdubbele slag: leerlingen werken aan (1) hun literaire ontwikkeling, (2) hun leesvaardigheid, (3) hun taalverzorging én (4) hun schrijfvaardigheid.

Referenties

Dumont, M. (2016). “Als dit literatuur is, dan kan ik er wel van houden”. In: *Levende Talen Magazine*, 103 (5), p. 17-19.

Smits, A. & E. van Koeven (2016). “Schrijfonderwijs: de ‘six and one traits’ en meer”. In: *Geletterdheid en schoolsucces*. Online raadpleegbaar op: <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.nl/2016/04/schrijfonderwijs-de-six-and-one-traits.html>.

Witte, T. (2008). *Het oog van de meester*. Delft: Eburon.